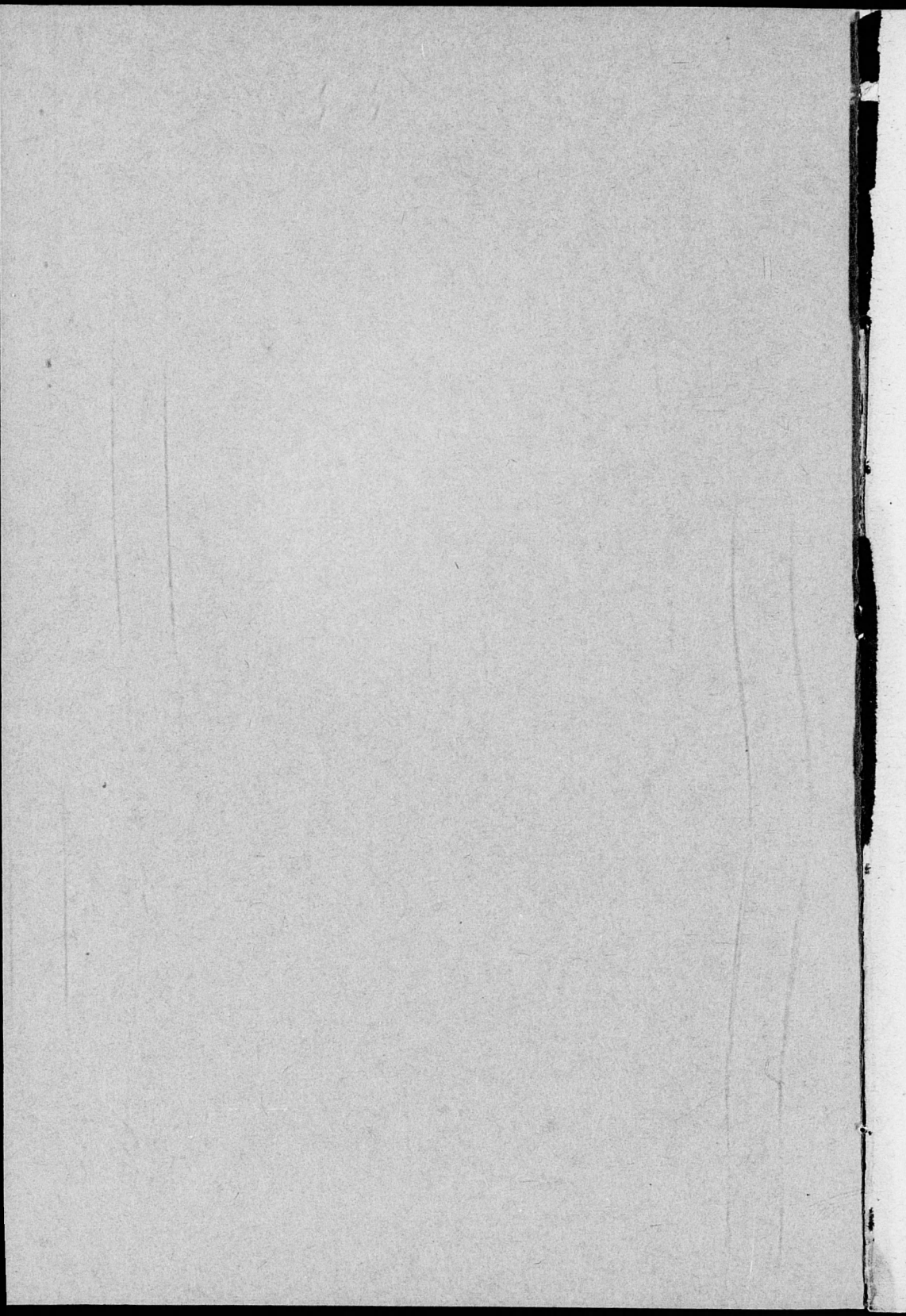

PER 145-72

Per 145
72

Handwritten:
Nog eene Bijdrage tot de Klankleer
van het Noord-Brabantsch.
D. B. B.

*Nog eene Bijdrage tot de Klankleer
van het Noord-Brabantsch.*

DOOR

BRABANTIUS.

Bij het beoefenen der volkstaal zet men, zonder wegwijzer, den voet op een nog onbetreden gebied; de Nederlandsche taalkunde wijst wel de richting aan, die men te volgen heeft, doch den weg moet men zelve zoeken. Geen wonder, als men dan al eens af dwaalt; en nog lichter gebeurt het, dat men belangrijke verschijnselen, te wier opsporing men is uitgetogen, voorbij gaat zonder ze te bemerken. — Het is gemakkelijker gezegd dan gedaan, met eene Ndl. spraakleer in de hand de afwijkingen der volkstaal op te teekenen. Door zoo te handelen komt men wel tot de bevinding dat deze of gene vorm in de gewestspraak niet gebezigd wordt; doch welke vormen wel gebezigd worden, en in welke gevallen, dit na te vorschen kost dikwijls heel wat onderzoek, dat daarenboven volstrekt niet altijd tot het gewenschte einde leidt.

De volkstaal heeft een weelderigen rijkdom van vormen, die nooit besnoeid, nooit door taalmeesters in het dwangbuis van willekeurige regelen gekneld werd. Juist deze rijkdom maakt het den navorser moeilijk, ooit de gewenschte volledigheid te bereiken; hoeveel men ook opteekene, altijd blijkt het later dat nog veel der aandacht ontsnapt is.

Nauwelijks was dan ook de aflevering verschenen, waarin de Klankleer van het N.-Brabantsch afgedrukt is, of ik begon te bemerken, dat eenige paragrafen eene aanvulling behoefden, en dat sommige klankverschijnsels, die of niet, of slechts kortelijk vermeld waren, wel eene breedvoeriger bespreking verdienden.

Daarenboven heb ik nog eene reden om nu reeds op de N.-Bra-

bantsche klankleer terug te komen. Ik heb mij namelijk, zoo goed als het ging, op de hoogte gesteld van de afwijking der uitspraak in de verschillende streken van N.-Brabant, en wel door middel van WINKLER's *Dialecticon* en de verzameling *Van de Schelde tot de Weichsel* van JOH. A. en L. LEOPOLD. De in beide werken voorkomende taalproeven zijn, wat aantal en omvang betreft, voor mijn oogmerk voldoende. Zij hebben mij gesterkt in de overtuiging, dat de uitspraak, zooals ik ze aangeef, in hoofdzaak algemeen N.-Brabantsch is, en mij in staat gesteld van de voornaamste afwijkingen in de verschillende streken een vrij volledig begrip te vormen. Aan de uiteenzetting hiervan zijn in de tweede plaats de volgende bladzijden gewijd.

Bij het raadplegen van taalproeven als de genoemde moet men een weinig omzichtig zijn, ten einde een paar struikelblokken te vermijden. Het eerste is de onvoldoende, onbetrouwbare spelling. Wanneer de schrijvers geen volledig stel teekens met vaststaande waarde bezitten en zij, wat vooral het N.-Brabantsch geldt, niet voortdurend de quantiteit aangeven, wanneer zij zich met het Nederlandsch alfabet behelpen en alleen accentteekens gebruiken om aan te duiden, dat eene letter *anders* dan in 't Nederlandsch wordt uitgesproken, zonder dat zij zeggen *hoe* — dan moet men de uitspraak raden. Dit is voor den vreemdeling meestal ondoenlijk, voor hem, die met het taaleigen bekend is, dikwijls moeilijk. Wanneer ik geschreven vind *burman*, *aal* (al), *aigen* (eigen), *staal* (steil), *manen* (meenen), dan is het mij hoogstwaarschijnlijk, dat genoemde woorden zóo klinken, dat ze volgens mijne spelling geschreven worden: *büurman*, *äl*, *äeigen*, *stäel*, *mäenen*. In de twee eerste woorden heeft men de quantiteit trachten aan te duiden door een enkelen of dubbelen klinker, vergetende dat ze dan tevens een anderen klank voorstellen; in de drie laatste meende men de scherpe onvolk. *e* (d. i. *ae*) het veiligst te kunnen afbeelden met eene *a*, die er niet veel van verschilt, vooral niet als ze helder uitgesproken wordt. Dit vermoeden wordt zekerheid, als ik in een ander stuk uit dezelfde streek gespeld vind: *èigen*, *stèèl*, *mèènen* ¹⁾. Indien

¹⁾ De heeren LEOPOLD betreuren het, dat zij hunne verzameling niet in een eenparige spelling konden leveren. Ik niet. Er zou dan veel verloren gegaan zijn. De stukken bij WINKLER, die in zoo'n uniform pakje gestoken zijn, doen in veel geringer mate de eigenaardigheden der uitspraak uitkomen. Of hadden de hh. LEOPOLD wellicht een alfabet, rijk genoeg

echter de gelegenheid tot vergelijken ontbreekt, kan het soms hachelijk zijn te bepalen, welke klank aan een teeken toegekend moet worden. — Waar ik zonder gevaar tot de uitspraak kan besluiten, zal ik de als voorbeelden aangehaalde woorden volgens mijne spelling schrijven; waar evenwel twijfel bestaat, geef ik ze weer zooals ik ze opgeteekend vond.

Het andere struikelblok is het feit, dat de mannen, die den heeren WINKLER en LEOPOLD de behulpzame hand boden, dikwijls schreven in een dialect, dat hun niet van jongs af eigen was, doch waarmee zij ten gevolge hunner betrekking (als onderwijzer, predikant enz.) bekend raakten. Zulken loopen steeds gevaar vormen te bezigen, die aan de schrijftaal of aan het dialect van andere streken ontleend zijn. In meer dan een stuk zijn, hoewel geringe, sporen dezer kwaal te ontdekken; doch slechts één moest ik om die reden, als volkomen ongeschikt voor mijn doel, ter zijde leggen. Het is onder den titel *Begraoven* opgenomen in *Van de Schelde tot de Weichsel I*, 329, en heet in de taal van 's-Gravenmoer en Dongen geschreven. Zonderlinger mengelmoes van onmogelijke (althans in N.-Br. onmogelijke) woordvormen is niet denkbaar. Woorden als *starfhuus* kan men niet aan de westergrens der Meierij verwachten. Dat men te 's-Gravenmoer of te Dongen zoo niet spreekt, wordt voldoende bewezen door de twee onmiddelijk daarop volgende stukken, die eveneens in het dialect van 's-Gravenmoer opgesteld zijn en niets vreemds bevatten.

Een tweede, uit dezelfde oorzaak voortvloeiend bezwaar is, dat de personen, die op de hierboven genoemde wijze met een dialect bekend raken, voornamelijk die taal leeren, die in de kom eener gemeente door de zoogenaamde „burgers” (de dorpsnotabelen) gesproken wordt. Van deze zijn de scherpste kanten afgesleten, en zodoende is menige belangrijke eigenaardigheid verloren gegaan. Daar nu de taal der „burgers” altijd min of meer verschilt van die der boeren enz., en de schrijvers ons niet melden, wie van beiden zij volgen ¹⁾, blijft men steeds in het onzekere, of men de gewestspraak in haar minst verbasterden vorm voor zich heeft of niet, doch met grond vermoedt men het laatste.

om *alle* klanken, die eene Neder-Frankische, Friesche of Saksische keel kan voortbrengen, met een afzonderlijk teeken voor te stellen?

¹⁾ Alleen bij één stuk staat vermeld: op zun aauw Endoooves. *Van de Sch. tot de W. I*, 325.

De plaatsen, wier dialect in een der beide genoemde werken vertegenwoordigd is, zijn: *Rijsbergen, 's-Gravenmoer, Dussen, Meierij* ¹⁾, *Goorle, Hilvarenbeek, Oorschot, Bladel-Netersel, Kempenland* ²⁾, *Eindhoven, Geldrop, Helmond, Bakel, Gemert, Land van Kuik* ³⁾ en *Ravenstein-Megen*. Ik voeg daarbij *Wamel* en *Alfen* in Gelderland; de taal van westelijk Maas-Waal is geheel N.-Brabantsch. Voor den Bommelerwaard, die er ook behoort, bezit ik geene gegevens.

Zoo heel dicht zijn die plaatsen niet gezaaid, alleen Peel- en Kempenland is goed vertegenwoordigd. Uit de uitspraak van enkele plaatsen tot die van geheele streken te besluiten zou daarom dikwijls gewaagd zijn, zoo persoonlijke waarneming mij niet hier en daar te hulp kwam.

De paragrafen, die ik aanhaal, zijn die der *Klankleer* (deel I, blz. 162 vlg.); de verschillende klinkers en tweeklanken, die ik bespreek, hebben dezelfde volgorde als in genoemd stuk.

Vooraf geef ik nog eene beschouwing over de N.-Brabantsche quantiteit; niet om over dat onderwerp wat nieuws mede te deelen, maar omdat ik weet, dat zij, die niet bij ondervinding met lange onvolkomen en korte volkomen klinkers bekend zijn, zich moeilijk een juist denkbeeld kunnen maken van een verschijnsel, dat een der merkwaardigste eigenaardigheden der N.-Brabantsche klankleer mag heeten.

Quantiteit ⁴⁾.

Wie mijn stuk in de eerste aflevering van *Onze Volkstaal* gelezen heeft, zal wel spoedig tot de overtuiging gekomen zijn, dat de N.-Brabantsche quantiteit in geenerlei verband staat met de

¹⁾ *V. d. Sch. t. d. W.* I, 340. Waarschijnlijk de omstreken van 's-Hertogenbosch.

²⁾ *V. d. Sch. t. d. W.* I, 367. Naar ik gis, eenige uren ten Zuiden van Eindhoven.

³⁾ Het dialect van 't Land van Kuik bezit veel meer overeenkomst met de taal van Nijmegen en omstreken en die van Kleefschland dan men uit het stuk bij WINKLER, I, 299, zou vermoeden.

⁴⁾ Het volgende zij een opheldering voor M, die in zijne kanteekeningen (I, 241 v.) tot de door niets gerechtvaardigde onderstelling komt, dat ik klemtoon met quantiteit zou verwarren. -- Ik doe hierbij opmerken, dat

oorspronkelijke quantiteit (in het Oud-Germaansch), doch het gevolg is eener eigenaardige rekking en verkorting, zonder welke de N.-Brabantsche klinkers over het algemeen dezelfde quantiteit zouden hebben als de overeenkomstige Nederlandsche. Wat de oorzaak dezer rekking en verkorting moge wezen, dit acht ik zeker, dat zij niet vele eeuwen oud kan zijn, doch eerst tot stand gekomen is, nadat uit de vroegere lange en korte klinkers in het Nederlandsch (en ook in het N.-Br.) de *volkomen* en *onvolkomen* klinkers, met een verschil niet alleen in quantiteit maar ook in *klank*, ontstaan waren. Immers de volkomen of onvolkomen *klank* van een klinker is geheel onafhankelijk van de verlenging en verkorting, en de enkele klankveranderingen, die door de verkorting des klinkers gedeeltelijk tegengehouden zijn (van *a* in *ao* en van *ao* in *o*) mag men veilig voor de jongste houden. Ter verduidelijking het volgende:

a) Zooals men weet, ontstonden uit de oorspr. lange klinkers en uit de tweeklanken in het Nederlandsch *lange* klinkers, als in: *slapen, been, dier, rooken, stroopen, muur, boer, zoeken* ¹⁾).

b) Ook de oorspr. korte vocaal werd, zoo zij steeds of gewoonlijk in eene opene lettergreep voorkwam, in het Nederlandsch *lang*, als in:

maken, nemen, stoken, steunen.

c) Doch een oorspr. korte klinker, die steeds of gewoonlijk in een gesloten lettergreep voorkwam, werd in het Nederlandsch *kort*, als in:

stad, bed, vel, wil, bosch, stok, hut, druppel.

De klinkers der onder **a** en **b** genoemde woorden heet ik *lang* of *gerekt*, omdat zij bij het uitspreken eenigen tijd worden aange-

ik de samenstellingen met *aon*, *deur* en *veur* juist daarom besproken heb, wijl deze woorden kort kunnen zijn, ook wanneer de klemtoon erop rust, wat met andere voorzetsels (als *over*, *no*, *na*) niet het geval is. — Gaarne erken ik, dat de aanhaling van *lahm*, *zahn*, *smale* (bl. 26) beter in de pen ware gebleven.

¹⁾ Gemakshalve houd ik mij niet op met het verschil, dat in onze spraakkunsten gemaakt wordt tusschen *volkomen* en *gerekt*, zoodat de *a* in *slapen* volkomen, die in *slaap* gerekt wordt geheeten. Ook niet met het feit, dat in het hedendaagsche Noord-Nederlandsch de *ie*, *oe* en *u*, waarschijnlijk omdat zij den uitersten, dus moeilijksten stand der mondbuis vereischen, gewoonlijk *kort* worden uitgesproken, als in *lied*, *zoeken*, *minuut*, zoodat een Duitscher, op het gehoor afgaande, deze woorden volgens zijne spelling zou schrijven: *litt*, *sucken*, *minütt*. In België worden de *oe* en *ie* wel lang uitgesproken.

houden; die onder *e* noem ik *kort*, omdat zij zoo spoedig mogelijk worden afgebroken. De eerste zouden wij desnoods korter kunnen uitspreken, doch de laatste niet.

Hierbij valt nog op te merken, dat de eerstgenoemde niet alleen in *quantiteit*, maar ook in *klank* van de laatstgenoemde verschillen. Terwijl de klinkers onder *a* en *b* den zuiveren, ongewijzigden *a*-, *e*-, *i*-, *o*-, *u*-, *oe*- of *eu*-klank bezitten en daarom *volkomen* heeten, hebben die onder *e* een van den gewonen afwijkenden, min of meer doffen klank, en heeten daarom *onvolkomen*.

Dit verschil van *klank* tusschen volkomen en onvolkomen klinkers is in het N.-Brabantsch juist hetzelfde als in het Nederlandsch. Op weinig uitzonderingen na beantwoorden aan Ned. volkomen klinkers in het N.-Br. volkomene, aan Ned. onvolkomen klinkers in het N.-Br. onvolkomene.

De woorden onder *a* en *b* luiden in het N.-Br. *slopen*, *béén*, *dier*, *rôôken*, *stréûpen*, *muur*, *boer*, *zuken*, — *maken*, *nemen*, *stoken*, *steunen*; die onder *e*: *stat*, *bèt*, *vel* (*vêdel*), *wil*, *bôs*, *stok*, *hut*, *dröppel*.

Ik heb deze voorbeelden zoo gekozen, dat ook de *quantiteit* hunner klinkers met die der Nederlandsche overeenkomt: de volkomen klinkers zijn *lang*, de onvolkomene *kort*. Dit is evenwel volstrekt niet altijd het geval; in bepaalde omstandigheden wordt de lange klinker kort, zonder echter zijn volkomen klank te verliezen ¹⁾. Zoo komt van de woorden onder *a* en *b*: gij *slôopt*, *béëntjen*, *dierken*, *gerôôkt*, *hij stréûpt*, *mûurbloem*, *bôeren*, *hij zûukt*, gij *mâakt*, *hij nêemt*, ik *stôokte*, *gestéunt*. Bij deze verkorting ondergaat de klank des klinkers geene verandering (alleen *o* uit *â* wordt volgens § 9 *ao*, waarover later); de klinker in *béëntjen*, *dierken* enz. luidt juist zooals die in *béén*, *dier* enz., doch wordt even kort afgebroken als in het Nederlandsch de onvolkomen klinkers.

Omgekeerd kan de onvolkomen klinker lang zijn, als in: *vâl*, *hèl*, *spêl* (*spâel*, *speld*), *spîl*, *tôn*, ik *zôcht*, *hûnt* (honden), *zôrg* (zorg). Ook deze verlenging heeft geen invloed op den klank ²⁾;

¹⁾ Soms wordt de zachte volk. *e* bij verkorting *è*, b.v. *gegèven* (gegeven), *èvvèl* (evenwel), *nèggèlen* (nagelen ww.) De zachte volk. *e* wordt thans nog op verscheiden plaatsen als *è* uitgesproken; vroeger schijnt dit algemeen geweest te zijn. *Gegèven* enz. moest bij verkorting dan wel *gegèven* enz. worden.

²⁾ Eene uitzondering is *peert*, mv. van *pèrt* (paard); doch niet *raoi*, mv. van *rat*, *scheep*, mv. van *schip*, *zeug*, mv. van *zôg*, als ontstaan uit

de klinkers van *vul*, *hël*, *spil* enz. hebben denzelfden onvolkomen klank als die in *stat*, *bèt*, *wil* enz., doch worden even lang aangehouden als in 't Nederlandsch de volkomen klinkers.

Ook in het Nederlandsch zijn sommige klinkers verkort, doch dan tevens onvolkomen geworden.

Zoo zijn die in: ik *dacht*, ik *kocht*, ik *zocht*, *gehucht* in oorsprong lang, doch tengevolge van bijzondere omstandigheden verkort en daarna, gelijk alle korte in gesloten lettergreep, in onvolkomene overgegaan. Wordt echter in het N.-Br. een klinker verkort, dan blijft zijn klank volkomen, van *bêen*, *dier*, *rôôken* enz. komt niet *ventjen*, *dirken*, *gerokt*, maar *bééntjen*, *dierken*, *gerôôkt* enz. Dus: de N.-Brabantsche verkorting is ontstaan eerst nadat de onvolkomen klinkers hun afwijkenden klank hadden aangenomen.

De onder *b* genoemde woorden hadden oorspronkelijk korte klinkers, die later lang geworden zijn en, gelijk alle andere lange, den volkomen klank behouden hebben, in het N.-Br. zoowel als in het Ned. Wordt in het N.-Br. een dezer klinkers kort, dan behoudt hij zijn volkomen klank; van *maken*, *nemen*, *stoken* komt niet *gij makt*, hij *nemt*, ik *stokte*, maar *gij määkt*, hij *nëemt*, ik *stöokte*. De volkomen klank dezer klinkers bewijst, dat zij eenmaal lang geweest zijn. Derhalve: de N.-Br. verkorting is ontstaan eerst nadat de oorspr. korte klinkers in open lettergrepen lang waren geworden.

De onvolkomen klinkers hebben hun eigenaardigen klank aan hunne korthed te danken. Het spreekt dus van zelf, dat de reking bij sommige dezer eerst ontstaan is nadat zij hun afwijkenden klank hadden aangenomen; anders waren zij volkomen van klank geworden.

Hetgeen ik hierboven schreef kan in deze woorden samengevat worden: Er is een tijd geweest, dat de N.-Br. klinkers op hetzelfde standpunt stonden als de Nieuw-Nederlandsche; de volkomene waren *lang*, de onvolkomene *kort*; eerst daarna is eene eigenaardige verkorting der lange, en verlenging der korte klinkers ontstaan.

Gelijk ik reeds zeide, zijn een paar klankveranderingen door de klinkerverkorting gedeeltelijk tegengehouden. B.v. van *jaar* (*jaar*), *maan* (*maan*), *slopen* (*slapen*) komt mv. *jüoren*, *müondag*, *gij slüopt*.

rade, *schepe*, *zeuge*. Dat *au* bij verlenging *aaü* wordt, ligt aan den aard der onvolkomen *a*, die in sommige gevallen niet in *klank* (wel in quantiteit) van de volkomen *a* verschilt.

Dit verschijnsel is gemakkelijk te verklaren, als men aanneemt, dat, toen de verkorting in werking trad, de oorspr. *ā* wel in *ao*, maar nog nergens in *o* was overgegaan, zoodat toen de zes genoemde woorden luiden: *jāor*, *māon*, *slāopen*, *jāore(n)* ¹⁾, *māon-dag*, *slāopt*. De verkorting, die de klinker der drie laatste vervolgens onderging (*jāoren*, *māondag*, *slāopt*) moet de oorzaak geweest zijn, dat hij ongewijzigd bleef; terwijl die der drie eerste, die lang bleef, langzamerhand overging in *o* (*joor*, *moon*, *slopen*). Dit verschil van klinker is zonder uitzondering. De verkorte vocaal is steeds *ao*, nooit *o*. Daarom ook *āojem*, *zāolig*, *nāolt* enz. Van het woord *traag* worden twee vormen naast elkander gehoord: *trāog* en *trōog*, die ook, ofschoon ik ze in dezelfde gemeente heb hooren gebruiken, getrouw het verschil van klinker bewaren.

Gelijk in dit laatste (*trāog*, *trōog*) *ao* naast *o*, zoo vinden wij in een paar andere woorden *a* naast *ao*. In eenige gemeenten van oostelijk N.-Br. zegt men *vāder*, *wāter*, terwijl de meer algemeene vorm dezer woorden *vāoder* en *wāoter* is. Mij dunkt, dat dit op dezelfde wijze verklaard mag worden, door aan te nemen, dat, toen de verkorting in werking trad, de oorspr. korte *a* in open lettergrepen nog *a*, niet *ao*, ²⁾ was, zoodat de beide woorden destijds luiden als in het Nederlandsch: *vāder*, *wāter*. In ettelijke plaatsen werd de *a* verkort (*vāder*, *wāter*), hetgeen den overgang in *ao* tegenhield; waar echter die verkorting niet plaats had, kon de overgang ongehinderd geschieden, en *vāder*, *wāter* werd *vāoder*, *wāoter*. Er zijn evenwel een aantal woorden, welker *a*, ondanks de verkorting, *ao* is geworden, b.v. *āoling* (geheel), *gāoren* (garen), *plāotjen*, ik *hāolde*, *lāoter* enz. Ook zijn niet alle lang gebleven *a*'s *ao* geworden, b.v. *māken*, *jāgen* enz.

Eindelijk nog een woord over de oorzaken der N.-Br. klinker-
verlenging en verkorting.

De verlenging mag in vele gevallen toegeschreven worden aan het afwerpen van den affleidings- of buigingsuitgang *-e*. Men neemt dit waar: a) in het enkelvoud van vrouwelijke substantiva als *vāl*, *hēl*, *tōn* enz.; b) in het sterke meerv. van substantiva: *hūnt*, mv. van *hōnt*; *wūlf*, mv. van *wólf*; *gēng*, mv. van *gank*; *brēf*,

¹⁾ Zou *jaor* toen reeds in 't meerv. *en* gehad hebben?

²⁾ Onze *a* en *ao* van dien tijd komen dus overeen met de hedendaagsche *a* en *āo* der Graafschap, waar de oorspr. korte *a* eene zuivere gerekte *a* is geworden, terwijl oorspr. *ā* in *āo* is overgegaan.

mv. van *br̄ief*; *b̄ruk*, mv. van *b̄ök* ¹⁾); e) in het vrouwelijk enk. en in het meervoud der drie gesl. van adjectiva: *l̄ang*, *j̄óng*, *h̄alf*, *aauw*. Het onzijdige is: *lank*, *jónk*, *half*, *aut*; het mannelijke *langen*, *jóngen*, doch ook *hálven*, *aauwen*. d) in den 1sten pers. teg. t. van verba, als: ik *vāl* van *vallen*, ik *kōm* van *kommen*, ik *wīn* van *winnen*, ik *vāng* van *vangen*. ²⁾ In woorden, eindigende op *nt* voor *nd* schijnt de rekking van den klinker toe te schrijven aan vroegere zucht om de slot-*d* zacht uit te spreken; in *hānt*, *lāni*, *tānt*, *rōnt* is de *t* thans wel scherp, doch zij wordt *d*, als er een klinker onmiddelijk op volgt: *hānd* of *vōet*, *et land* uit, enz.

Ook de verbinding *cht* schijnt rekking te veroorzaken; b.v. *ūcht*, *krūcht*, *mācht*, *nācht*, *wācht*, *zācht* (en *zōft*), ik *dācht*, me *dōcht*, ik *zōcht*, ik *kōcht* (doch niet in *lōcht* (lucht), *vōcht*, ik *mōcht*, ik *brocht*). Afkapping eener slot-*e*, als bij *achte*, *dachte* enz., kan hier de oorzaak niet zijn, daar niet alle woorden deze gehad hebben, en ook de deelw. *gedācht* (*gedōcht*), *gezōcht*, *gekōcht* hebben een langen klinker. De onvolkomen *o*'s verbieden ons aan een behoud der *oorspronkelijke* lengte te denken; immers een *oorspr. thūhta* of *sōhta* had, zoo de klinkerverkorting uitbleef, wel *duicht* en *zoecht* kunnen worden, doch nooit *dōcht* en *zōcht*. In de opgenoemde woorden (buiten de vijf eerste) is dus de *oorspr. lange* klinker eerst verkort en onvolkomen geworden, zooals in het Ndl., doch (wellicht vele eeuwen) later weer gerekt.

Buiten deze gevallen zijn er echter nog zeer veel woorden, wier onvolkomen klinker gerekt is, zonder dat hiervoor eenige reden is te vinden.

Het verkorten van den klinker is toe te schrijven aan een zelfde oorzaak als die ndl. vormen *kocht*, *zocht*, met onv. *o*, deed ont-

¹⁾ In *br̄ief*, *b̄ruk* is de klinker wel niet verlengd, maar behoed voor de verkorting, die hij in het enk. *br̄ief*, *b̄ök* ondergaan heeft; iets wat op hetzelfde neerkomt.

²⁾ Uit het hier gezegde make men niet op, dat *elke* afkapping eener *-e* verlenging van den klinker tengevolge heeft; dit is alleen het geval bij het vrouwel. enk. en het meerv. der adjectiva; verlengen deze den klinker niet, dan behouden zij hunne *-e* (en deze *e* is de eenige, die in het N.-Br. stand houdt zonder in *en* over te gaan). Is een woord meerlettergrepig en de laatste lettergreep toonloos, dan geschiedt de afkapping steeds (ook bij de adjectiva) zonder den stamklinker te rekken.

Ook *schōōn* en *zōōn* (zulk) hebben in het vrouwel. enk. en in het meerv. *schōōn* en *zōōn*, met korten klinker, ondanks de afgekapt *e*.

staan, namelijk het aanhechten van een met een medeklinker beginnend suffix. Wat in het Ned. slechts in eenige woorden is waar te nemen, is in het N-Br. regel geworden; doch, zooals ik boven meen aangetoond te hebben, de N.-Br. verkorting is veel later ontstaan dan de Ned., daar zij den *klank* des klinkers onveranderd laat.

Een groep van twee of drie medeklinkers aan het einde oefent, al is zij geen eigenlijk suffix te noemen, denzelfden invloed uit; ja zelfs een enkel schuringsgeluid heeft als slotletter soms de macht den klinker te verkorten, waarvan de lijst in *O. V. I.*, 83, verscheiden voorbeelden aanbiedt. In het laatste geval is de verkorting geen regel, zoodat zelfs twee vormen van hetzelfde woord (*trōog* en *trōog*) naast elkaar bestaan kunnen.

Ook een met een toonloozen klinker beginnend suffix veroorzaakt vrij geregeld verkorting, nl. *-el*, *-em*, *-ig* en *-ing*; *-er* wankelt, vandaar b.v. *vāder* naast *vāoder*; *-en* verkort alleen in het meervoud van woorden op *r* (zie *I.*, 20) en in den verleden t. meerv. en verl. deelwoord van sommige werkwoorden der 4e en 5e klas (zie *I.*, 23, 24).

De hierboven vermelde verkortingen hebben meerendeels niet plaats, als de stam van het woord eindigt met een zachten medeklinker of met een, die uit een zachten ontstaan is, als *j* voor *d*, *g*, *v* of onechte *f*, *z* of onechte *s*. Alleen wanneer *en* den klinker verkort, moet, vreemd genoeg, juist een zachte consonant (of wel eene *r*) den stam sluiten.

Ik onthoud mij korthedshalve van voorbeelden te geven; mijn stuk in de eerste aflevering van *Onze Volkstaal* en de lijst in de tweede (bl. 83) bieden stof genoeg om de hier opgegeven regels der verkorting er aan te toetsen. De verlenging laat zich veel moeilijker onder regels brengen.

A.

Ik heb ijverig gezocht of men in meer plaatsen den uit oorspr. *ā* ontstanen klinker als *o* uitspreekt. Dat het niet overal geschiedt, weet ik bij ondervinding; doch het verwondert mij zeer, dat ik in geen van beide werken (binnen de grenzen van N.-Br.) eenig spoor er van heb kunnen ontdekken, dan alleen een paar woorden in den

tongval van *Bakel* ¹⁾ (nl. *jour* (jaar), *Bouëkel* (Bakel), met de aan die streek eigene zucht tot diphthongering). Het zou al heel vreemd zijn, zoo een onderscheid, dat men in een paar gemeenten nauwkeurig in acht neemt, in alle andere volkomen onbekend was. Dit bevestigt mij in de boven uitgesproken meening, dat de schrijvers niet altijd de onverbasterde volkstaal weergeven.

Als ik goed gehoord heb, maakt men dan ook in de omstreken van Tilburg wel degelijk onderscheid tusschen *ao* en de uit *â* ontstane *o*. De laatste heeft daar wel is waar ook een klank tusschen *a* en *o*, doch trekt zeer sterk naar de laatste, zoodat men ze gevoegelijk als *oa* kan voorstellen. Alzoo: *haon*, *vaoren*, *haoten* met *ao*, doch *joar*, *loaten*, *sloopen* met *oa*.

Eene uitzondering op den overgang van *â* in *o* is *daoi*, meerv. van *doot* (daad). — Opmerkelijk is ook de *â* in *dadelik*, *dalik*. Het behoud echter der *d*, die volgens § 47 j moet worden, bewijst dat het woord uit de schrijftaal ontleend is; *dalik* door syncope uit *daatlik*.

Algemeen is aphaeresis der *a* in *juin* (ajuin) en veelvuldig in *Pril* (April).

E.

De onv. *e* spreekt men in 's Gravenmoer veelal uit als onv. *i*: *dinken*, *bringen*, *hibben*, *zwimmen*. Denzelfden klinker heeft het woord *mensch* in het Land van Kuik en in Ravenstein, nl. *mins*; in Wamel en Dussen luidt het *mïens*, in Goorle en Rijsbergen *mëens*.

De volkomene zachte *e* wordt heel N.-Br. door op sommige plaatsen uitgesproken als *è*, gelijk dit in de Over-Betuwe geregeld gedaan wordt; dus: *wèken*, *smèren*, *nèëf*, *èten*. Ook in Wamel en Alfen. Vreemd zijn me daarom de woorden *tèeigen* (tegen), *gekrèeigen*, *wèeiten*, die ik in laatstgenoemde plaats aantrof. Diphthongering van zachte klinkers vindt men overigens alleen in de zuid-oostelijke streek; dus in Geldrop *kèil* (keel), *snèivel* (jenever), *tèiren* (teren).

¹⁾ Wanneer althans het *V. d. Sch. t. d. W.* I, 373 voorkomende staaltje van Bakelschen praat te vertrouwen is. Bakel speelt in oostelijk N.-Br. dezelfde rol als Echt in Limburg, Edam in N.-H. en het algemeen bekende Kampen, zoodat allerlei domheden op rekening zijner bewoners gesteld worden. Treedt nu een Bakelsche boer in een verhaal op, dan loopen de, den vreemdeling zonderling in de ooren klinkende, eigenaardigheden zijner taal groot gevaar overdreven te worden.

De scherpe *êê* is als tweeklank behouden (of weder tweeklank geworden) in Peelland; dus in Bakel: *hèir* (heer), *Pëeir* (Peter); Helmond: *kèiren* (keeren), *hèil* (heel), *hèiëten* (heeten), *twèie* (twee), *nèie* (neen). In het Land van Kuik is de tweede klinker uitgevalen en alleen de *è* overgebleven: *èn* (een), *gèn* (geen), *mèr* (meer), *hèten* (heeten).

In Geldrop en hier en daar in Kempenland spreekt de *êê* bijna uit als *jè*; dus *jèn* (een), *gjèn* (geen), *hjèl* (heel), *mjèster* (meester). Volgens de beschrijving, die ik § 16 van de uitspraak der *êê* gaf, bestaat zij uit een scherpen, naar *ie* zweemenden klinker + naslagje. Dit naslagje heeft in kracht gewonnen, is *è* geworden en heeft het accent tot zich getrokken; ten gevolge daarvan moest de eerste klinker slinken tot een klank, die weinig van *j* verschilt. Een analogon levert *ôô* en Fransch *oi*. Zie beneden. ¹⁾

Op de overige plaatsen heeft *êê* den gewonen, in § 16 aangegeven klank.

Merkwaardig is de scherpe *êê* vóór eene *r* in woorden, waarin men eene zachte *e* (ofwel *ie*) zou verwachten, als *schêêr* (schaar), *vêêrrze* (verre), *vêêrtien*, *vêêrtig*, *Gêêrt* (Gerrit), *zwêêrt* (zwaarte) (ook *têêr*, teeder?). Met *êû* in *dêêrzken* (deertje) ²⁾.

Ook komt *êê* voor als umlaut van *â* of daaruit ontstane *o*. Behalve in het reeds genoemde *zwêêrt* in de ww. hij *gêê* (gaat), *stêê* (staat) en in *schêêper* (schaapherder.) Gelijk *â* tot *ao* en vervolgens tot *o* werd, zoo werd *êê* tot *êû* in: hij *slêû* (slaait), *lêût* (laat), *slêûpt* (slaapt).

IE.

De zucht tot rekking en diphthongearing in de zuid-oostelijke streek laat zich ook bij dezen klinker niet onbetuigd. Dus in Eindhoven: *zieël*, *tieën*, *brieëf*, *bieër*; in Geldrop: *hëeir* (hier), *vëeir* (vier), *ver-tëeir* (vertier).

¹⁾ Ten noorden van Breda (ook elders?) handelt men omgekeerd: de verbinding *jè* wordt wel eens *êê*. Vandaar *sêêt* voor *sjet* (sajet); de eigenaam *Jet* is soms moeilijk te onderscheiden van *Êêt*.

²⁾ Niet in *begëren*. — Bij *ôôrzaak*, *ôôrsprónk*, *ôôrtlog*, waarin men dezelfde verscherping waarneemt, heeft men zich misschien laten verleiden door aan *ôôr* (het lichaamsdeel) te denken.

O.

Hoe gaarne de *m* eene zachte onvolkomen *ó* voor zich heeft, blijkt hieruit, dat de verbinding *oom* (zachte volk. *o* + *m*) steeds overgaat in *óm*. Vandaar *stómbóót*, dat niet samengesteld is uit de n.-br. woorden *stóóm* en *bóót*, maar bedorven uit het Nederlandsche *stoomboot*, met de *oo* zacht uitgesproken. Vandaar ook de woorden *róm* (raam), *króm* (kraam), *schróm* (schraam), in welke men, volgens § 9, eene zachte volkomen *o* zou verwachten ¹⁾.

De zachte volkomen *o* is in Eindhoven en omstreken een tweeklank, nl. *óow*: *kóowmen* (komen), *gebróowken* (gebroken), *Eindóowven* (Eindhoven), *bóowven* (boven), *schóowl* (school). In de overige streken klinkt zij als in het Nederlandsch.

„De verleden tijd mv. van de sterke ww. der 2e en 3e klas behoudt zijn *á*: wij *namen*, *gaven*”, schreef ik in eene noot bij § 9. Daarbij had echter opgemerkt moeten worden, dat de ww. der 2e klas ook *o* hebben: wij *nomen*, *broken*. Ook het enkelvoud: ik *noom*, *brook*. Deze vormen zijn evenwel niet algemeen, en hebben hun ontstaan niet te danken aan den overgang van oorspr. *á* in *o*, doch aan den invloed van het verl. deelwoord: *genomen*, *gebroken*. Immers in de ww. der 3e klas vertoont zich deze *o* niet.

De scherpe *óó* is in Helmond en omstreken een tweeklank *ou*: *brout* (brood), *houp* (hoop), *dout* (dood), *groute* (groote), *pastour* (pastoor). In de overige plaatsen kan zij, ofschoon men nog al verschillende teekens gebruikt om ze voor te stellen, weinig afwijken van de uitspraak, die ik § 22 beschreef.

In het stuk uit Alfen ontmoet ik woorden als *gróit*, *schóin* (groot, schoon). De schrijver had den lezer wel mogen waarschuwen, dat hij met *oi* bedoelt de Fransche *oi*. Inderdaad komen onze *óó* en fr. *oi* overeen, doch met het verschil, dat het tweede gedeelte van den klank, dat bij ons slechts een naslagje is, in het Fransch den klem heeft en als *à* klinkt. De n.-br. *óó* staat dus tot de fr. *oi* gelijk de n.-br. *éé* tot het hierboven genoemde Kempensche *jè*.

U.

Ook de volkomene *u* heeft in Peelland (Helmond en omstreken) niet kunnen ontsnappen aan de zucht tot rekking: zij luidt daar

¹⁾ In het N.-W. echter *vroom* (krachtig, zwaar gebouwd, van menschen gezegd.)

ëui of *uj*. Men schijnt echter onderscheid te maken tusschen *u* uit *iu* en *u* uit *ô*; ik vind althans *stëuiren* (sturen), maar *bruyjer* (broeder), *verzujken* (verzoeken).

EU.

De zachte *eu* en de scherpe *êû* ¹⁾ wijken niet af van de door mij aangegeven uitspraak, dan weer alleen in Peelland; Geldrop: *vuil* (veel), *duigt* (deugd); Helmond: *huiren* (hooren); Geldrop: *drëuig* (droog). Er moet daar dus weinig verschil tusschen *u*, *eu* en *êû* bestaan.

OE.

In Peelland is de *oe* tweeklank, nl. *öew*: *göewt* (goed), *schöewn* (schoen), *döewn* (doen). In Kempenland heeft zij een naslagje *goë't*, *schoë'n*, *doë'n*.

Tweeklanken.

Zooals men ziet, is het verschil in de uitspraak der klinkers vrij gering, en komen de afwijkingen hoofdzakelijk in een bepaald gedeelte, de zuid-oostelijke streek, voor. Erger is het met de tweeklanken, die zoo vele en zoo verscheidene afwijkingen vertoonen, dat er soms bijna geen oog op te houden is. Het heeft mij bij sommige nog al moeite gekost, ze in eenige orde te rangschikken, en alwat ik daaruit leerde is, dat men in vele streken de fijne onderscheidingen niet kent, die men in de plaatsen, wier dialect ik volg, nauwkeurig in acht neemt. Dit geldt vooral de *ij*, *ëi* en *ou*.

Ij, uj, ów.

In vele plaatsen, heel N.-Br. door, vertoonen deze drie niet een onvolkomen, maar een volkomen klinker, resp. *ie*, *u*, *oe*, dus *řej*, *řuj*, *öew*. B.v.: *knřej* (knie), *řřejen* (bieden), *mřuj* (moede), *hřjen* (hoeden), *töew* (toe), *köew* (koe). Bij de laatste kan de *w* ook wegblijven.

¹⁾ Voor zoover ze voorkomt. In westelijk N.-Br., waar de umlaut zich niet verder heeft uitgebreid dan in het Ndl., kent men ze niet.

IJ.

Aan ndl. *ij* beantwoorden twee klanken; de eerste, door mij met *ij* voorgesteld, klinkt als *ēi*, de tweede is *èi*.

Bij de eerste is de geringste afwijking het uitvallen der *i*, zooals Geldrop *peep* (pijp), *wees* (wijfs) ¹⁾. — In de streken ten zuiden en ten oosten van 's-Hertogenbosch moet zij klinken als *èi* (= ndl. *ij*) waardoor het verschil tusschen beide *ij*'s ophoudt. Uit de spelling der schrijvers blijkt dit niet; doch het is af te leiden uit het feit, dat in die streken de *ij* bij uitvallen van den tweeden klinker niet *ee*, maar *è* wordt. En dit geschiedt menigmaal, het is in sommige plaatsen zelfs regel. B.v. Alfen: *kwèten* (kwijten), *krègen* (krijgen); Meierij: *bèèl* (bijl), *tèèt* (tijd); Goorle: *zwègen* (zwijgen), *wèèt* (wijd); Bladel, Kempen: *rèèk* (rijk), *kèken* (kijken), *gelèek* (gelijk).

In Hilvarenbeek en 's-Gravenmoer klinkt zij, althans in sommige woorden, als *āei*, b.v. *kwāeit* (kwijt), *begrāeipen* (begrijpen); in Rijsbergen is de tweede klinker van *āei* uitgevallen, er blijft dus *ae*, b.v. *schraeven* (schrijven).

Haren oorspronkelijken *i*-klank heeft deze *ij* ²⁾ behouden in 't Land van Kuik, en, daarbuiten, in Gemert ³⁾. B.v. *kiken* (kijken), *blīven* (blijven), *krīgen* (krijgen), *līf* (lijf).

De tweede *ij*, dat is die gewoonlijk aan het einde van den woordstam staat, klinkt bijna overal, ook in het Land van Kuik, als *èi* ⁴⁾. In eenige plaatsen, als Gemert, Geldrop, Hilvarenbeek, 's-Gravenmoer, als *āei* of *āei*; b.v. Gemert *bāei* (bij), *tāeit* (tijd), *vāeif* (vijf), *lāejen* (lijden); Geldrop: *nāei* (nieuw), *bāei* (bij), *vrāejen* (vrijen); Hilvarenbeek: *lāejen* (lijden), *blāeitskap* (blijdschap), *gāei* (gij); 's-Gravenmoer: *gāei* (gij), *bāei* (bij).

¹⁾ Vreemd is daarnaast het enk. *wo-uif* (dat wel weinig zal verschillen van *wōif*, met gerekte onvolk. *o*). Nog vond ik *oi* in Geldropsch *toit* (tijd) en *voif* (vijf).

²⁾ D. i. de *ij* die in den woordstam door een consonant gevolgd wordt.

³⁾ Ten opzichte der andere klinkers doet Gemert met het Land van Kuik niet mee. Een welbekend Gemertsch woord is *kinaau* = kijk nu, uitroep van verwondering.

⁴⁾ Behalve de in § 33 opgegeven woorden *vēif*, *tēt* en *strēt* hebben ook *wēt* (wijd), *nēt* (nijd) en *blēitschap* eene *èi* in plaats van *ij*, die men zou verwachten, daar een tot den stam behoorende medeklinker volgt. *Ei* laat zich verklaren uit de vormen *tēien* (tijden), *strēien*, *wēi* (wijde, vr. en mvr.), *benēien* en *blēi* (blijde). Voor de *èi* in *vēif* weet ik geene oorzaak op te geven.

Gemert heeft dus in deze woorden niet *i*, maar *äei* of *äei*. Ook het Land van Kuik heeft in deze niet *i*, maar *èi*: *lèien* (lijden) *vrèien* (vrijen). Alleen de weinige woorden, wier stam met een medeklinker sluit, hebben daar niet *èi*, maar *i*: *viif* (vijf), *tiit* (tijd).

Ei.

Omtrent dezen tweeklank laten vele schrijvers mij in 't onzekere, daar niet uit te maken is, of zij met hunne *è's* en *é's* de *zachte* onvolkomene *e* (d. i. *è*) bedoelen, of wel de *scherpe* onvolkomene, waarvoor ik *äe* schrijf. Zeer zeker klinkt de *èi* in woorden, wier stam door een medeklinker gesloten wordt, als *äei* in Gemert, Helmond, Bladel, 's-Gravenmoer en Rijsbergen, waaruit men met grond mag besluiten, dat zij in de daartusschen gelegen plaatsen Geldrop en Oorschot denzelfden klank heeft; ook in Wamel en Alfen schijnt zij zoo te luiden, zoodat in een groot gedeelte van N.-Br. het verschil tusschen *èi* en *äei*, door mij in § 34, 35 opgegeven, niet bekend is. Voorbeelden zijn *äeigen* (eigen), *äeiselik* (ijselijk), *mäeit* (meid), *häteiten* (heeten), *däeilen* (deelen), *mäeinen* (meenen), welke woorden volgens § 34 alle *èi* moesten hebben.

Niets is gemeener dan in dezen niet zeer aangenaam luidenden tweeklank de *i* uit te stooten, hetgeen in dezelfde streken plaats vindt. Voorbeelden: *äegen* (eigen), *mäenen* (meenen), *stäel* (steil), in 's-Gravenmoer vind ik *äeiselik* en *äeselik* naast elkander gebezigd.

De *èi* klinkt als *èi* in het Land van Kuik en in de streek benoorden de Mark; op welke andere plaatsen nog, kan ik niet zeggen. Valt daar de *i* uit, dan wordt zij natuurlijk *è* en niet *ae*; dus: *dèlen* (deelen), *mènen* (meenen).

De tweede *ei*, die aan 't einde van den woordstam staat, klinkt overal als *äei* of *äei*: *läejen* (leiden), *äei* (ei), *bäei* (beide). Komt een medeklinker er achter, dan kan de *i* uitvallen; daarvan op sommige plaatsen *äer* voor *äeier* (eieren). — Alleen in 't Land van Kuik is deze *ei* ook *èi*, niet *äei*; valt daar de *i* uit, dan blijft *è*, als in *èèr* voor *èier* (eieren).

Ui.

Loopt de uitspraak van *ij* en *ei* geweldig uiteen, zoodat mijne regels voor een groot gedeelte van N.-Br. niet opgaan, met de *ui* is het beter gesteld. De *ui*, die in den woordstam door een consonant gevolgd wordt, heeft den door mij opgegeven klank *ëui* in

Ravenstein, Helmond, Geldrop ¹⁾, Bladel, Goorle, Rijsbergen (van andere plaatsen blijkt het niet). De genoemde zes liggen ver genoeg van elkander om deze uitspraak de algemeen Noord-Brabantsche te mogen noemen. In sommige plaatsen valt de *i* uit, rest *eu*, als in *heus* (huis), *beuten* (buiten). In 's-Gravenmoer klinkt zij als *öi*, wier *ö* sterk naar *a* moet trekken, te oordeelen naar de spelling *auit* (uit), *hauis* (huis), *sauiker* (suiker). Dezen klank (*öi*) heeft zij in de heele noord-westelijke streek, waar alzoo het verschil tusschen de eerste en tweede *ui* niet bestaat. — Zij is *u* gebleven in 't Land van Kuik (niet in Gemert) b. v. *uut* (ui), *huus* (huis), *krupen* (kruipen).

Niet alleen in Uden, maar ook in Gemert en Eindhoven en waarschijnlijk in menige andere plaats van Peel- en Kempenland is eene oorspr. *û* niet *ui*, maar *ou* of *öou* geworden. Dus: *out* (uit), *koul* (kuil), *bouk* (buik), *hous* (huis), *gebrouken* (gebruiken). Ook deze tweeklank verliest in sommige plaatsen zijn tweeden klinker en wordt daardoor *ao*, onder anderen in Nistelrode: *aot* (uit), *haos* (huis) enz.

De tweede *ui*, die aan het einde van den woordstam staat, is overal *öi* of *öi*, b. v. *löjen* (luiden), *böi* (bui), *bröi* (brui), *köjeren* (kuieren). Zoo ook de weinige hiertoe behoorende woorden, wier stam door een consonant gesloten wordt: *flöit* (fluit), *döit* (duit), *töit* (tuit, pijp), *pöinen* (puingras), *spöiten* (spuiten), *Wöit* (Wouter.) Het W.-Vlaamsch komt hierin met het N.-Br. overeen: het spreekt in deze woorden de *ui* niet uit als *u*, maar als Ndl. *ui*. (Volgens J. VERCOULLIE, O. Volkst. II, 12). De meeste dezer *öi*'s zijn dan ook niet uit eene vroegere *u* ontstaan, doch uit *ai*, *ei* of *oi*. Vlg. het naast *gëit* voorkomende *göit* (geit) met *öi*, terwijl *guit* (schalk) eene *ui* heeft. *Ui* komt echter ook voor in *buis* uit *wambays*, *wambays*, *ruin* uit *wrene*, *ruiter* uit *reiter*, *forneis* uit *forneys*, *forneys*. — Voor het Land van Kuik heb ik omtrent deze *öi*'s geene zekerheid.

Ijn, ein, öin.

De verbinding *ijn* (beantwoordende aan ndl. *ijn* of *ind*) is *ing*, niet alleen in de gemeente Zeeland, maar ook in Gemert, Bakel, Helmond, ofschoon niet geregeld. B. v. *ming* (mijn), *wingt* (wind).

¹⁾ In Geldrop echter ook *oit* (uit) en *zoinig* (zuinig), in Helmond *tois* (thuis) naast *huies* (huis) en *heuske* (huisje). Men springt daar al vreemd met de tweeklanken om.

Zij klinkt als zuivere *ijn*¹⁾ in Wamel, Alfen, Ravestein, Gemert, Helmond, dus aan de oostelijke grenzen der Meierij. Talrijk zijn de voorbeelden, die ik hiervan opteekende. Uit elk der genoemde plaatsen één: *vijnen* (vinden), *pijnt* (pijn), *lijnt* (lijn), *kijnder* (kinderen), *zijn* (zijn).

In het zuid-westelijk gedeelte der Meierij en in Kempenland luidt zij *èin*, of, met verlies der *i*, *èèn* of *èn*; b.v. *vèinden* (vinden), *kèènder* (kinderen), *zèèn* (zijn), *blènt* (blind). In 's-Gravenmoer *äein*: *väeinden* (vinden), *mäein* (mijn).

In het land van Kuik, waar de *ij* nog *i* is, luidt de verbinding *ijn* dan ook *iin*, b.v.: *viinden* (vinden), *wiint* (wind), *miin* (mijn).

De verbinding *èin* is in de meeste plaatsen der Meierij *äein*, of, met verlies der *i*, *äe*: *kläein*, *kläen* (klein), *äeint*, *äent* (einde), *mäeinen*, *mäenen* (meenen).

Bij de verbinding *öin* valt niets anders op te merken, dan dat de *i* in de uitspraak der meeste plaatsen wegvalt, dus *pönen* (puingras). — *Ruin*, *aluin* enz. hebben *ui*, niet *öi*. *Schuin* is *schüuns*.

Ôôî.

De tweeklank *ôôî* heeft heel N.-Br. door denzelfden klank, behalve in 't Land van Kuik, waar men *höi* (hooi), *höjen* (hooien), *döjen* (dooien) enz. zegt. Deze *öi* heeft die streek gemeen met het aangrenzende Geldersche taalgebied.

Au, ou.

De *au*, die uit vroeger *al* ontstaan is, komt voor in geheel oostelijk N.-Br., tot aan de westergrenzen der Meierij. B.v. *aut* (oud), *haauwen* (houden) *kaauw* (koud). Het Land van Kuik is dichter bij den oorsprong gebleven; het heeft de vormen met *al* niet geheel verbannen, maar gebruikt *alt* en *aut*, *halden* en *haauwen*, *kalt* en *kaauw* naast elkander.

Geheel westelijk N.-Br. heeft in deze woorden *ou*, gelijk het Nederlandsch: *out*, *hōuen*, *kout*.

De *ou*, die uit *ol* is voortgekomen, is in het Land van Kuik nog *ol*: *holt* (hout), *golt* (goud).

De drie *ou's*, die ik § 43 opgaf, luiden de gansche Meierij door in vele woorden *au* of *aaü*, doch wellicht nergens consequent.

¹⁾ Het teeken *ij* stelt bij mij den klank *ëei* voor, niet ndl. *ij* = *ei*.

Dus: *haut* (hout), *gaauwen* (gouden), *vrauw* (vrouw), *blaauw* (blauw), *au*, *aa* (u of uw), *traauwen* (trouwen). Deze talrijke *aa*'s, die de taal ten zeerste ontsieren en naar in de ooren klinken, bewijzen dat er te dezen opzichte eene grenzenlooze verwarring bestaat.

Westelijk N.-Br. stemt in het gebruik van *ou* en *au* met het Nederlandsch overeen: *hout*, *gōuen*, *vrouw*, *blaauw*, *jou*, *trōuwen*.

Medeklinkers.

De *d* wordt in eenige woorden niet tot *t* verscherpt vóór het achtervoegsel *-jen*, zooals in: *kledjen* van *klāt* (klad); *pedjen* van *pāt* (padde); *tōdjen* van *tōt* (todde, vod). Geregeld verdwijnt zij na *n*: *henjen* (handje), *lenjen* (landje), *munjen* (mondje), *hunjen* (hondje). Het suffix *-jen* moet vroeger *iën* geweest zijn; een vroeger *handiën* b.v. kon achtereenvolgens *hendiën*, *henniën* en *henjen* worden, zoodat de *d* niet tot *t* verscherpt werd; in het laatste geval zou zij niet aan de *n* assimileeren, daar de woorden op *nt* de *t* getrouw bewaren, b.v. *kentjen* (kantje), *kluntjen* (klontje), *puntjen*.

De *d* blijft als *t* in *bōotschap* (boodschap) en *blēitschap* (blijdschap). Trouwens, *ts* assimileert niet tot *ss* gelijk in sommige andere dialecten; dus b.v. *muts*, niet *mus*.

In de Kempen valt *d* weg in 't achtervoegsel *heid*, b.v. *goethèi* of *-hè*, *gekhhèi* of *-hè*.

Prothesis der *h* in *hijzel*, *hóm!*, *hóp!* (om! op! tegen beesten gezegd) en in *hēkel* m. (= hd. *ekel*). Aphaeresis der *h* in *ów* (hoe).

De *f* valt weg in *herrest* (herfst), de *k* in *mart* of *mert* naast *mercht* (markt).

De *m* is *b* geworden in *bekanderen* (malkander), *besnieten* naast *misnieten* (ontgelden); wellicht ontstond *b* uit *v* in *bezaci* (overleg), fr. *visée*, mnl. *visie* (OUDEMANS, *Mnl. Wdb.*)

Inlassing eener *n* in den uitgang *ēt* (met toonlooze *e*) is waar te nemen in *boekēnt* (boekweit), *lijnzēnt* (lijnzaad), *nakēnt* (naakt), *drossēnt* (drossaard, drost) *Liesēnt* (Lieshout), *Stippēnt* (Stiphout), en het in 't Westen gehoorde *Gerrent* (Gerrit).

Wellicht ook in *ijment* (naweide), N.-Bet. *nijmat*. Deze gevallen van inschuiving eener *n* behooren, dunkt mij, in aanmerking te komen bij het beantwoorden der vraag, of nl. *nakend* uit *naked* dan wel uit *naken* ontstaan is. Vgl. *Taal- en Letterbode* I, 114, 115 en II, 132, 139.

Voor het beantwoorden der vraag, waar de *r* den suizenden klank (*rz*) heeft, dien ik *O. Volkst.* I, 90 beschreef, zijn de gegevens vrij gering, hetgeen daaraan te wijten is, dat in zoo weinig woorden deze klank als tusschen- of sluitletter voorkomt. Als beginletter is zij steeds *r* geschreven, waaruit omtrent de uitspraak niets te besluiten valt; men mag echter aannemen dat daar, waar men *rz* als sluitletter hoort, ook de beginletter *r* suizend wordt uitgesproken.

Als tusschen- of sluitletter is *rz* in het dialect van vele plaatsen verdwenen. Hare vroegere aanwezigheid laat zich hieruit afleiden: Volgens het I, 90 uiteengezette beantwoordt de verbinding *r-rz* (gewone *r* + suizende *rz*) aan Ned. *rn*, *rr* of *rz* (*rs*). Heeft nu een woord in 't Ned. *rn*, doch in het N.-Br. enkel *r*, dan moet dit vroeger *r-rz* gehad hebben, daar wel *r-rz* tot *r* kan assimileeren, doch niet *rn*; dit laatste zou eer de *r* verliezen ¹⁾. Waar men dus b.v. *geer* (gaarn) zegt, is dit woord ontstaan uit *geer-rz*, niet rechtstreeks uit *geern*.

De woorden, die in het Ned. *rr* hebben, verschillen hierin van de N.-Brabantsche met *r-rz* dat zij een onvolkomen klinker hebben, terwijl hij in de N.-Br., wanneer zij eenlettergrepig zijn, volkomen en lang is, b.v. ndl. *kar*, *karre* = n.-br. *kaar-rz*. Zegt men nu in een plaats van N.-Br. *kaar*, dan verraadt de volkomen *a* de vroegere aanwezigheid eener *rz*. Over de woorden met *rz* (*rs*) in het Ned. later.

In de stukken uit Helmond vind ik zoowel *kaar* als *kaar-rz* (gespeld *kaars*). Deze dubbele vorm berust op een feit, dat mij bij ondervinding bekerd is en dat men in verscheidene plaatsen kan waarnemen: Terwijl de eenvoudige lieden getrouw de *rz* bewaren, wordt zij door de lui, die wat minder ouderwets meenen te moeten spreken, verworpen, of wil men: aan de voorafgaande *r* geassimileerd; genen zeggen *geer-rz*, *kaar-rz*, dezen *geer*, *kaar*. In de eene plaats heeft de nieuwe uitspraak minder, in de andere meer veld gewonnen; in sommige heeft zij zelfs de *rz* geheel doen verdwijnen.

In de meeste plaatsen, waaruit ik taalproeven onder de oogen heb gehad, is uit *r-rz* (= ndl. *rn* of *rr*) de *rz* verdwenen. Dit laat echter de mogelijkheid toe, dat zij of in dezelfde, of in daaraan grenzende plaatsen nog gehoord wordt, daar, gelijk ik in de in-

¹⁾ In Mook zegt men *dèn* voor *dèrn* (deern).

leiding van dit stuk reeds zeide, de schrijvers niet altijd met de minst verbasterde volkstaal kunnen bekend geweest zijn. Hierop afgaande kom ik tot het besluit, dat de *rz* bekend is of was in het grootste gedeelte der Meierij (de westelijke streken misschien uitgezonderd) met Peel- en Kempenland, het land van Kuik en van Ravenstein en het westerdeel van Maas-Waal. Het woord *dëur-rzken* (deerntje) bezit de *rz* nog in de stukken uit Gemert, Geldrop en de Meierij (gespeld *dürske*, *dirske*, *durske*; de klinker verschilt); het luidt *dërken* in Wamel en, naar ik meen, in 't land van Kuik. Het woord *geer-rz* (gaarn) luidt *geer* in Helmond, *gèr* in Eindhoven en het land van Kuik. *Kaar-rz* (kar) klinkt evenzoo in Geldrop en Helmond, doch in laatstgenoemde plaats ook *kaar*.

In de noord-westelijke streek van N.-Br. moet de *rz* steeds onbekend geweest zijn, daar de woorden geheel met het Ned. overeenkomen, wat de consonanten betreft; dus *gèren* (gaarn), *lantèren*, *kèrn* (karn), *kar*, *spar*, *bar*, *dor*. In Dussen en Rijsbergen vind ik *gère*, *gaere*, dat ik niet anders kan opvatten dan als *gèren* met onderdrukte *n* (die echter voor een klinker enz. hoorbaar wordt), en dat voor de afwezigheid van *rz* pleit.

Omtrent *r-rz*, beantwoordende aan Ned. *rz* (*rs*) geven mij de taalproeven geen licht; zij schrijven steeds *rz* of *rs* zoo als in 't Ned. De *rz* verdwijnt hierin nooit geheel, doch wordt *z* of *s*. Dat hierin *rz* langer dan in de twee andere verbindingen moet bewaard blijven volgt, dunkt me, daaruit, dat de N.-Brabanters eenige moeilijkheid hebben met de Nederlandsche *rz* en *rs* (dat is: *r* en *z* of *s* als twee afzonderlijke consonanten). In de N.-W. streek, waar men *rn* zuiver bewaard heeft, stoot men in *rz* en *rs* licht de *r* uit, en zegt *lèzen* (laarzen), *kèssen* (kersen of kaarsen), *pèzzik*, *pèssik* (perzik), *dossen* (dorschen).

Syncope der *r* in *köneken* uit *köorneken* (vruchtenpit) en *Góól* (Goorle).

Algemeen is de omzetting van *r* en *l* in woorden op *el*, wier voorlaatste lettergreep eindigt met *r*, nl. in *dölper* uit *dörpel* (dorpel), *elver* uit *ervel* (armvoi, vgl. *haffel* en *móffel*, WOORDENL.), *gölger* (gorgel), *këlver* (kervel), *mölmer* (marmel, knikker), *ölger* (orgel), *pelker* (perzik; — sluitboom van mendeuren; vgl. OUDEMANS i. v. *perckel*), *wölver* (wervel). Ook in *ölper* (afval van vlas)? — Uitzonderingen zijn *vëèrdel*, *vëèrel*, *vèrrel* (vierendeel), *èrpel* (aardappel), waarnaast nog de vollere vormen *èrrappel* en *èrdappel*, *wortel* en *ww.* als *spartelen*, *wörstelen* enz. — Naast *ölger* staat *örgelist* (organist).

Geheel N.-Br. door is de omzetting der verbinding *sp* in *ps* bekend; in het W. is zij regel: *geps* (gesp), *wèps* (wesp), *mipsel* (mispel), *kwipselen* (kwispelen), *hapsel*, *hepsel* (haspel) enz.

De *sch* klinkt niet alleen in Uden, maar ook in Helmond en Oorschot als *sk*.

Bij de woorden, genoemd in § 55, wier slot-*t* afgekapt is, doch voor den dag komt, wanneer een met een klinker beginnend enclitisch woord er onmiddellijk op volgt, behooren nog: hij *stëë* (staat), *dëe* (dit), *däe* (dat), *wä* (wat). Steeds is zonder *t* ik *kós* (kon) en *begós* (begon).

Paragogisch is de *t* in (*n*)erft (bovenhuid, ook de graszode der weide), *schëlft*, *werft* en, voor *d*, in *evègèrt* (navegaar); al deze woorden in het N.-W. gebruikelijk.

ERRATUM.

In de Woordenlijst staat bladz. 204 **Gewoor**; dit moet zijn **Gewaor**.

Bato, Mago en Ravo.

(Dialect der gemeente Zeeland).

In den aauwen tèt wäas er hier te länd ëne këuning, diy al aut en zwak begós te worden en dāorum zën èigen nie gvet mëër kós verwëren tëgen zën vèianden. Op ëne kêër wäas i gewèldig int naauw, want ze spēuldenem allemäol den bäos, en i liep gróót gevoor, dat i zën hèël länd zou verliezen. Tów kwamen dër óp èëns driy këuningskingder uit e vrèmt länd. Et wären driy schóon, jóng kèls, en ze bojen em aon, um em te helpen. Däe nampi mëe plezier aon; hèi määkten ze bäos över zën saldoten en ze trokken in den öörlog. Dāor vóchten ze zóó dapper en ze gedröegen dër èigen zóó kloek, däe de vèianden aftrokken en nie mëër wëerum dörfden kommen. De këuning wäas tów gewèldig blèi, däe kunde begripen, en i zëen tëgen heur: „Ik wèèt nie, ów däe ik äolie belóonen zel vëur ëw dapper daoi; mää ik hëb driy dochters, en as gèllie int lant wilt blijven, dan kunder ielk èen krijgen. Däe gebeurde; ze bléëven hier int lant; ze timmerden ielk e kastéel äon de Maos en ze tröuwden ielk mëe ën dochter van de këuning. Den autsten hiet Bato, den anderen Mago en den dorden Ravo, en de kastéelen, diy ze getimmert hebben, däe is nou Baotenbörg, Megen en Rävestèin. BRABANTIUS.

